

УДК 811.111'1'373.2

В. Ю. Неклесова

ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ ДРУГОГО КОЛА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ХРОНОНІМНОГО ФРЕЙМА

У статті проводиться аналіз даних ономастичного асоціативного експерименту. Увага приділяється опису онімів-стимулів, що актуалізують узуальний, узуально-сакральний та віртуально-узуальний скрипти другого кола.

Ключові слова: хрононім, узуальний скрипт, узуально-сакральний скрипт, віртуально-узуальний скрипт.

У другому колі знаходяться події, які індивід сприймає як так звані «чужі». Людина знає про них, може надати інформацію, але не більше. Реакції у цьому колі вже не мають емоційної забарвленості, не реалізують емоційні сценарії, вони вже не такі виразні. Однак такі оніми все ще відіграють роль в особистісній часовій картині світу. Вони стають певними точками відліку, стосовно яких людина будує свою ментальну реальність.

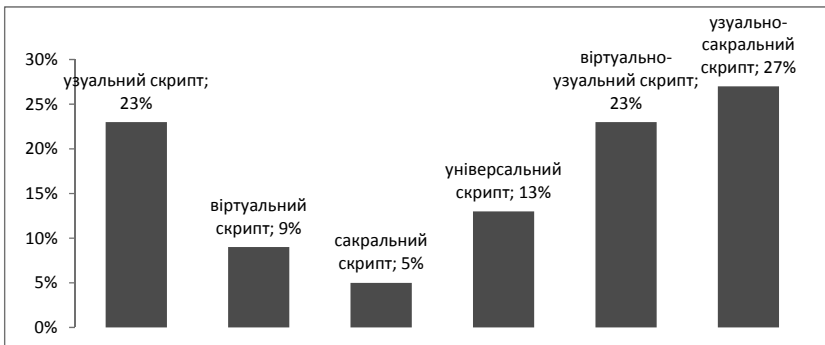

Рис. 1. Розподіл скриптів у другому колі індивідуального хрононімного фрейму

Дія **узуального скрипту** у цьому колі виявляється у присутності хрононімів, які позначають події довколишнього світу. Ми віднесли до неї стимули, де серед отриманих результатів були відмови. До друго-

го кола потрапили хрононіми, які вказують на події, де присутність наших респондентів малоймовірна (*Церемонія нагородження Нобелівських лауреатів*) та ті, де відсутні вказівки на приналежність цих онімів до першого кола, тобто емоційний компонент незначний або зовсім відсутній (9/11).

Церемонія нагородження Нобелівських лауреатів 121/90/23/13/0 Багато асоціатів вказують на велике соціальне значення цієї події: *пошана 2, визнання*. Подібні реакції складають семантичний гештальт асоціативного поля (далі СГАП) «престиж» (20 %). Приблизно однакова кількість у гештальтів «наука» (*визнання 26 %*) і «матеріальні цінності» (*пошана 17 %*).

Загальна сума асоціатів свідчить про наявність енциклопедичної інформації про цю подію, завдяки цьому ми пропонуємо віднести цей хрононім у друге коло індивідуального фрейму. ОЛ (онімічна лемма [3: 107]) *Обама* згадується 6 разів у зв'язку із врученням цієї премії. В одному випадку реєструється несхвалення, здивування: *Обата — Премія миру* (?!). Дія узуального скрипту підтверджується такими реакціями: *досягнення в науці, етикет*. Враховуючи широку відомість цього заходу, асоціати не є несподіваними, вони повністю відображають реалії святкування, володіння інформацією: *нема премії для математиків, присуджується за наукові заслуги*.

і) 9/11 114/67/39/17/1 Завдяки телебаченню цю подію бачили наживо мільйони людей. Але хрононім не знаходиться у сфері першого кола індивідуального фрейму тому, що це сталося в іншій країні. Числовий компонент дав кількість асоціатів, яка дорівнює 12 (10,5 %). Вони так чи інакше пов'язані з такою галуззю, як підрахунки. А також інтерпретація хрононіму як дробу викликала дробові відгуки (*дев'ять одинадцятих*), склала асоціативний гештальт «підрахунки» (32 %). Також наявний асоціат «нешастя» — 30 %. Завдяки трансляції цієї події на багатьох каналах та наявності декількох фільмів зумовлено присутність асоціацій, де джерелом є зорові образи теракту, які дуже добре можна розпізнати серед списку реакцій: *падають будівлі, пил*.

Велика кількість згаданих онімів зумовлюється тим, що були використані синонімічні форми: *вежі-близнюки, Всесвітній торговий центр, ВТЦ, World Trade Center*. Дивно, що асоціація літак є одиночною: цю машину було обрано як знаряддя для теракту, тому незвична

кількість таких відгуків. Асоціацію з маркою зброї пояснив сам інформант, хоча такого завдання не було, але це самоспостереження є дуже цінним для нашого дослідження. У нашій мові пістоль має назву *Кольт М1911 (А1)*, англійський оригінал *The M1911*. Прості та автоматичні пістолі набули широкого вживу під час Першої та Другої світових воєн і залишаються у масовій свідомості завдяки кіноіндустрії та комп'ютерним іграм.

Серед онімних асоціатів виділяються такі групи: вплив числового компоненту (*платформа 9 s, 911 Служба порятунку*), смислові — реалізація узуального скрипту.

Ми можемо виділити дві великі групи асоціацій для сценарію-лінії: ті, де поштовхом були цифри і дія узуального скрипту — докладний опис сцен вибухів і паніки (*падають будівлі, паніка*). Також ми бачимо реалізацію другого скрипту — віртуального. Ми не можемо назвати його другорядним тому, що це осмислення минулого людьми, може, і не зовсім правдиве, але можливе (*обман*).

ii) Конкурс краси «Міс Америка» 116/65/18/14/1 Всесвітньо відомий конкурс, подібні є в багатьох країнах, однак американський є найбільш розрекламованим. Асоціативний гештальт «ідеал краси» (66 %) складають реакції, подібні таким: *модель (3), жінки у коронах, сукнях зі стрічками*. Також присутні негативні реакції (*дурість, потворні сільські дівичі*), що дає нам можливість віднести власну назву до другого кола індивідуального фрейму.

Оніми вказують на місце проведення: *Голівуд, Статуя Свободи*. Інша частина пропріативів відображує уявлення про красиве життя: *американська мрія, Барбі*. Власна назва *американська мрія* є відомою у всьому світі, ця «лінгвокультурема пройшла шлях від розуміння її втілення у свободі вибору, справедливості, демократії, відкритих горизонтів до мрії тільки про фінансовий успіх» [2: 133]. Онім «*Miss American Pie*» є відсилкою до пісні, такого конкурсу не існує. Респонденти знають про цей або подібні конкурси та на основі цього конструюють типові реакції: *величезна кількість блондинок, Голівуд*. Сценарій змальовує стандарт: *конкурс краси (8), блондинка (3)*.

iii) Октоберфест 122/49/22/7/2 СГАП «пиво» (38 %) та «осінь» (25 %). ОЛ визначають місце проведення: *Німеччина (13), Баварія (3)*. Сценарні реакції є віддзеркаленням прототипних уявлень про смакові уподобання німців: *багато пива (2)*.

iv) Друга світова війна 131/86/44/18/3 містить СГАП «війна» 83 %. Про володіння широким колом енциклопедичної інформації свідчать і скриптові (*зброя, бомбування*), і сценарні реакції (*війна між країнами*). ОЛ є найчастішими реакціями в нашій словниковій статті. Вони іменують персон, пов'язаних з війною (*Жуков*), місця (*Німеччина* (7)), події (*Тегеран '43*), предмети (*медаль «За відвагу»*). Хоча цей хрононім є історичною подією і жоден з наших респондентів не міг бути фізично присутнім, ми відносимо його до другого кола індивідуального хрононімного фрейму, кола, яке не є периферією індивідуальної хронології. Ця війна ще посідає важливе місце в ментальному лексиконі людей, незважаючи на те, що минуло шістьдесят років. Про це свідчать емоційно-оцінні реакції, на зразок *наволочі, наша перемога* та асоціати, які символічно переосмислюють події Другої світової, наприклад, *героїзм*.

Сполучення двох скриптів (**віртуально-узуальний скрипт**), віртуального та узуального, стає результатом творчого пошуку людини. У другому колі індивідуального хрононімного фрейму знаходяться власні назви, які були згадані у кінематографі (*Перл Харбор*), мультиплікації (*Halloween*) та живопису (*Виверження Везувію '79*). Усі вони є продуктами реального скрипту. Один стимул (*Hemingway Day*) пройшов зворотній шлях від царини творчості до реальної події. Хрононім *Ера Форда* знаходиться у дії власне віртуального скрипту, однак лише чверть реакцій визначила його як такий, інших респондентів заплутала власна назва **Форд**, і вони віднесли його у зону реалізації узуального скрипту.

i) *День Гемінгвея* 114/58/48/18/4 це один з небагатьох онімів, де найуживанішою реакцією є власна назва «*Старий і море*», 21 випадок. Подібними є реакції *риби, рибалка*, як пов'язані зі змістом твору «*Старий і море*». І пов'язані з іміджем творця у нащадків: *алкоголь, в'язаний светр*. Взагалі хрононім майже повністю вказує на персону, і це не дивно, адже ознакою номінації є антропонім. СГАП «література» 76 %. Ми відносимо цей пропріатив до третього кола тому, що в реакціях є багато можливих сценаріїв святкування, а це вказує на відсутність знань про свято.

Хрононім є пам'ятною подією, власна назва є представником власне узуального скрипту, однак є деякі посилання на віртуальний скрипт. Більш за все онімних асоціатів припадає на твори автора, разом із помилковим «*Рибалка та море*» (1) та усіченим «*Кіліманджаро*»

(1) становить 29 реакцій. Також дуже частотною є вказівка на ім'я та прізвище письменника 11. Це свідчить про добре знання творчості та, мабуть, популярність творів. Серед апелятивних реакцій панують відгуки, що вказують на ідентифікацію поійменованої особи: *письменник* (11), *література* (8).

Власна назва є річницею від дня народження письменника, святкується щороку, отже, є типовим представником циклічного цивільного свята. Реципієнти представили широкий спектр можливих сценаріїв святкування: *читання віршів*, що вказує на знання прототипічного сценарію проведення подібних заходів.

ii) **Виверження Везувію '79** 115/51/22/9/1 СГАП «лихо» 65 %, онімічні лемми є топонімами *Італія* (6), *Помпеї* (5). Реакції, що пов'язані із ідеонімічною сферою, мистецтво, оскільки ця подія відобразилась у ньому: «*Останній день Помпеї*» 3, «*Pompeii, the last day*». Хоча це історична подія, але ми відносимо його до 2 кола, велика популяризація відносить його туди. Фактографічні реакції є свідченням дії узуально-скрипту: *виверження вулкану біля Неаполю в Італії*.

iii) **Перл Харбор** 133/71/60/17/2 містить СГАП «Військова авіація» 44 %. Лексеми *літаки* (13), *війна* (6) чітко знаходяться у зоні узуального скрипту. Віртуальний скрипт реалізовано здебільш ОЛ. Вказівки на віртуальний скрипт вербалізовано крізь узуальний: героїв фільму названо не їх іменами у фільмі, а справжніми: *фільм з Беном Афліком*. Сценарні реакції копіюють скрипти: *бомбування Японією бази та улюблений фільм*.

iv) **Ера Форда** 110/70/34/18/0 СГАП «технічний прогрес» 75 %. ОЛ пов'язані з джерелом оніма «*Прекрасний новий світ*» *Олдоса Хакслі* (2), та омонімічні тезки: *машина «Форд»* (2), *Гарисона чи що?*. Сценарні реакції містять реакції, які дещо відображають емоційні сценарії: *час Жигулів, період популярності авто марки Форд*, що є гумористичним осмисленням оніму-стимулу.

До **узуально-сакрального** скрипту ми автоматично відносимо хрононіми, які позначають будь-які проміжки у сфері релігійних поглядів. Подібні хрононіми зазвичай є відображенням системи переконань частини суспільства, але не всіх людей. Отже, деякі групи людей вважають абсолютною реальністю певні події, для інших груп це є вигадки, які не мають значення. У другому колі індивідуального хрононічного фрейму знаходяться такі хрононіми:

i) Олімпійські ігри 135/68/38/18/0 СГАП «спорт» посідає провідне місце серед асоціатів цієї групи (78 %). Серед ОЛ превалюють топоніми, які позначають місце проведення: *Сочі* (4), *Афіни* (3).

Зараз хрононім вважається представником суто узуального скрипту — спортивна світська подія. Відгуки сакрального минулого є відбиттям культурних знань: *Геракл*, *Олімп*. Олімпіада є прототипом, своєрідним еталоном спортивних змагань, асоціати вказують на світову популярність: *5 континентів*, *людина з факелом*.

ii) Покрова Пресвятої Богородиці 117/53/11/7/2 СГАП «релігія» 76 %. Серед онімічних лемм всі пов'язані з релігією: *Бог*, *Собор Паризької Богоматері* відносимо до сакрального скрипту, адже жодних вказівок на те, що респонденти вірять чи не вірять, немає, звичайно, енциклопедична інформація в них є: *14 жовтня*, *велике православне свято*.

iii) Кубок Девіса 109/52/9/9/2 Кількість реакцій, що вказують на тему «спорт», сягає 74, разом із помилковими (*бейсбол*, *rally*) 87. СГАП «спорт» 83 %.

Досить незначна частина анкетованих звернула більше уваги на лексему *кубок* і звідси маємо такі реакції: «*Кубок вогню*», *чаша Граалю*, *чашка* (2), помилкове або гумористичне *пляшка Девіса* та два графічних зображення кубка ☞.

На реалізацію узуального скрипту вказують реакції, які конструюють семантичний гештальт «спорт», а також онімічні асоціати: *Надаль*, *Овечкін*, *олімпіада*, *Федерер*. Вони ідентифікують добре відомі, неуювні реалії. *Надаль* і *Федерер* є відомими тенісистами. *Овечкін* є хокеїстом, він потрапив сюди скоріш за все як відомий спортсмен. Реакцій, які містять у своєму складі концепт, представлений словом *кубок*, дві: *Гаррі Поттер* «*Кубок вогню*» та *чаша Граалю*. Вони обидві належать до віртуального скрипту. Грааль є більш давнім за часом походження і зараз багатьма сприймається не як суто вигадана річ, середньовічна легенда, а як реалізація реального або сакрального скриптів. Як реальний — це сприйняття Граалю як реальної, але загубленої святині. Як сакральний — Грааль колись шанували, мабуть, він існував, та, на жаль, його не можуть знайти і вивчити як культурну пам'ятку. Чаша Граалю поєднувала «уламки напівзабутих міфологій з християнською сакраментальною містикією» [1: 318]. «*Кубок вогню*» також був уживаний тому, що у цій серії книг були використані елементи

багатьох міфів, образи, які легко впізнати. Хремадонім *Кубок Вогню* є ніби Граалем нашого часу, він містить у собі подібність, але є симулякром, правдоподібною схожістю. Серед реакцій панує реалізація суто узуального та частина сакрального скриптів.

Асоціації є типовими, очікуваними — вони семантично пов'язані зі спортивним доменом: *тенісне поле*. Відомість оніма припускає знання дати проведення, що відносить його до циклічної події.

iv) *День святого Валентина* 135/58/6/4/1 наявність асоціативного гешталту «кохання» (77 %) не є несподіваною. Хоча це свято з'явилося у нашому календарі нещодавно, активна пропаганда та численні піар-акції швидко зробили його відомим і навіть обов'язковим для святкування. ОЛ повторюють назву і тематику свята (*День всіх закоханих*).

Сакральним цей онім є тому, що він прийшов до нас з іншої традиції та світосприйняття. Це свято, взяте з католицького календаря, сприймається скоріш як світське, а не як день пам'яті мученика. У нашому експерименті немає асоціацій, які вказують на це. Проте існують негативні відгуки щодо традиції святкування: *ненавиджу, пуста витрата грошей*.

Сценарій є типовою програмою святкування, варіанти подарунків, відношення до свята: *дарувати сувеніри у вигляді серця, комерційний захід*.

v) *Миколин день* 102/60/28/14/4 першою за кількістю є гіперонімічна асоціація *свято* (14), що є логічним сприйняттям хрононіма. СГАП «традиція» становить 64 %. Присутні вказівки і на ймовірне походження свята: *день янгола* (4). Асоціати, які вказують на можливість віднести онім до першого кола фрейму: *мій, день народження друга*. Вони є ідентифікацією хрононіма у персональному календарі, де зберігається інформація про важливі події тільки для певної людини.

Багато респондентів ідентифікували хрононім як похідний від агіоніма, а той, у свою чергу, від антропоніма, і ми маємо онімні асоціати: *Миколай 7, Коля 4*. Маленька група онімних відгуків є, скоріш за все, асоціацією по звучанню: *Ніколя, Ніколь Кідман*.

Знаходиться у зоні реалізації двох скриптів: узуального для православних та сакрального для атеїстів і віруючих інших конфесій. Дія узуального скрипту засвідчена у такому асоціативному ряді: *день святого Миколая 3, православ'я*. Сакральний скрипт не заперечує важ-

ливості та священних властивостей свята, однак вони відходять на другий план, головним стає констатування факту: *день усіх Миколаїв*.

Сценарій є добре відомим: *подарунки під подушкою* (4). Маленька частина онімних асоціатів свідчить про відсутність цього свята в індивідуальній картині світу: *нікотин день*, що є висловами, збудованими на фонетичній подібності. Також присутні відгуки у дещо жартівливій формі (*а чий Серьожин? Васин день*), де інформанти вирішили обіграти їх, використавши інші антропоніми.

vi) World Day of Prayer 118/81/25/14/3 СГАП «релігія» становить 97 %. Респонденти продукували реакції, які свідчать про те, що вони сповнилися ідеєю свята: *за всіх близьких, нарешті одумались*. ОЛ відображають міркування з приводу цього заходу та містять у собі не тільки поняття християнської віри: *Богородиця, Стіна Плачу*.

У другому колі індивідуального хрононімного фрейму присутні шість типів скриптів: узуальний, універсальний, віртуальний, сакральний, віртуально-узуальний та узуально-сакральний. Таке розмаїття ми пояснюємо впливом поглядів, переконань та вподобань людей, які оточують «Я». Узуальний, узуально-сакральний та віртуально-узуальний займають приблизно однакові зони: 23 %, 27 % та 23 % відповідно. Друге коло знаходиться далі від «Я» індивіда. І, відходячи від антропоцентричного кола, від точки зосередження індивідуальних смаків людини, ми стикаємося із соціумом, зі всім розмаїттям картини світу для всіх, а не лише для «Я» індивіда. Усі скрипти мають реалізацію у сфері реальності. Друге коло відходить від особистісної хронології, і, хоча її вплив відчувається у всіх колах індивідуального фрейму, додається реальність соціуму, від якої індивід не в змозі звільнитися.

Список літератури

1. Аверинцев С. С. Грааль / С. С. Аверинцев // Мифы народов мира. Энциклопедия : в 2 т. / [гл. ред. С. А. Токарев]. — М. : Советская энциклопедия, 1991. — Т. 1. А—К. — С. 317—318.
2. Ладика О. Лінгвокультурний аспект словесно-художнього образу «American dream» (на матеріалі англійської мови) / О. Ладика // Мовні і концептуальні картини світу. — К. : «Київський університет», 2007. — Вип. 21. — Ч.2. — С. 131—136.
3. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу : Дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.15 / Неклесова Валерія Юріївна. — Одеса, 2010. — 239 с.

Неклесова В. Ю.

ГЛАВНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ ВТОРОГО КРУГА ИНДИВИДУАЛЬНО-ХРОНОНИМНОГО ФРЕЙМА

В статье проведен анализ данных ономастического ассоциативного эксперимента. В центре внимания — описание онимов стимулов, которые актуализируют узуальный, узуально-сакральный и виртуально-узуальный скрипты второго круга индивидуального хрононимного фрейма.

Ключевые слова: хрононим, узуальный, узуально-сакральный скрипт и виртуально-узуальный скрипт.

Neklesova V. Y.

THE MAIN COMPONENTS OF THE SECOND CIRCLE OF THE INDIVIDUAL CHRONONYMIC FRAME

The article deals with the analysis of the data of the onomastic associative experiment. The focus of the article is the description of the personal names that represent the usual, usual-sacral, virtual-usual scripts.

Key words: chrononym, usual script, usual-sacral script, virtual-usual script.